

היסטוריה של ישראל

סיכום הרצאות

קורס מורי דרך - דלתון

המכללה האקדמית וינגייט, 2022-2023

OREN BETZALELI

IN THE FOOTSTEPS OF THE GREATEST STORIES

תוכן עניינים

2	חלוקת הזמן לתקופות
4	התקופות הפרה-היסטוריות
5	תקופות הברונזה
6	תקופות הברזל
6	תקופת הברזל א'
6	תקופת הברזל ב'
7	תקופת הבית השני
8	התקופה הרומית (67 לפנה"ס – 324 לסה"נ)
9	התקופה הביזנטית (324 – 638)
10	התקופה הערבית המוקדמת (638 – 1099)
11	התקופה הצלבנית (1099 – 1291)
12	התקופות המוסלמיות המאוחרות
13	התקופה העות'מנית (1516 – 1917)
14	העת החדשה (1799 ואילך)
14	ראשית המודרניזציה
14	המנדט הבריטי (1917 – 1948)
14	מדינת ישראל (1948 – היום)

חלוקת הזמן לתקופות

- חלוקת התקופות אינה אחידה, כשחוקרים שונים, למטרות שונות, חילקו את התקופות באופן קצת שונה, כך שאין משמעות קריטית לתיחום המדויק בין התקופות
 - החשיבות של מורי הדרך הוא לא לדקלם תאריכים, אלא לקשר את הסיפורים למקום הפיסי
- הרודוטוס היה ההיסטוריון הראשון, שרשם את המחקרים ("היסטוריה" ביוונית), אודות מלחמות היוונים והפרסים
- פרה-היסטוריה לעומת היסטוריה
 - התקופות הפרה-היסטוריות הן התקופות שקדמו להמצאת הכתב, תקופות שבהן שימור הידע לאורך זמן התאפשר רק ע"י סיפורים בע"פ
 - כשהאנושות ממציאה את הכתב, הידע הופך למשאב שאפשר לשמר אותו לדורות הבאים ואף אלפי שני קדימה
 - התקופות ההיסטוריות הן התקופות שלאחר המצאת הכתב, ושלחן ניתן למצוא ידע שמור בכתב
- לפני הספירה (BCE, BE) לעומת אחרי הספירה (CE, AD)
 - "הספירה" מתחילה עם הולדתו של ישו בנצרת, הרגע המכונן עבור הדת הנוצרית
 - מאותו רגע ואילך יכולה להתקיים גאולת הנשמות
 - אין שנת 0 (אפס), אפס זה נקודה בזמן, ומיד לאחריה מתחילה השנה ה-1
 - AD = Anno Domini, שנת האדון
 - BC = Before Christ, לפני המשיח
 - BCE = Before Common Era, למי שלא רוצה להשתמש במניין נוצרי
 - CE = Common Era, כנ"ל
 - כדי להגיע משנה עברית (למשל תרצ"ו) מוסיפים 1,240 = ולכן יוצא 1939
- חלוקת תקופות לפי חומרים עיקריים שהיו בשימוש, במיוחד בתקופות עתיקות
 - הארכיאולוגיה בודקת את החומרים שבהם אנשים השתמשו, למשל אבן, ברזל, נחושת וכו'
 - ארכיאולוגים חופרים וחושפים שכבות שונות של חומרים שמתוארכים לתקופות שונות – סטרטיגרפיה (רישום שכבות)
 - התקופות העיקריות הן תקופת האבן, תקופת הברונזה ותקופת הברזל, תקופות שייצגו תרבויות, עם מנהגים שונים, ותרבות חומרית שונים
- חלוקה לפי התרבות

- לעיתים ניתן לצרף חומר לתרבות, למשל תקופת הברונזה היא גם התקופה הכנענית, ותקופת הברזל היא התקופה הישראלית
- לאחר מכן מתמקדים בתרבות בלבד, למשל התקופה הפרסית, התקופה היוונית, התקופה הרומית
- חלוקה לפי שלטון
 - חלוקת התקופות לפי השלטון ששלט בארץ ישראל
 - התקופה העותמנית, התקופה הערבית הממלוכית וכו'

התקופות הפרה-היסטוריות

- התקופה הפלאוליתית – תקופת האבן מוקדמת
 - לפני 1.5 מיליון שנים עד לפני 23,000 שני
 - ציידים לקטים, חיים מציד של בעלי חיים וליקוט של פירות וצמחים
 - מן הסתם לא ניתן לזהות מערכת פוליטית מסוימת, או שלטון מסוים
 - בשטח ימצאו כלי אבן קטנים
- התקופה האפי-פלאוליתית – אבן מוקדמת עליונה (עליונה בשכבות)
- נאוליתית – אבן חדשה
 - 12,000 לפנה"ס עד 4,500 לפנה"ס
 - המהפכה החקלאית, ביות של בעלי חיים, השפעה על הטבע
 - ייצור של עודפים שמאפשר מסחר
 - שינוי תרבותי של מבנה החברה, מעבר ליישובי קבע כדי להצדיק את ההשקעה של החקלאות
 - שימוש בחרסים – החלמה התקופה הנאולית הקרמית - שימוש בסוג מסוים של בוצ' שמכיל טין וחימר, שתחת חום מסוים מתקשה. החרסים נשמרים לאורך אלפי שנים, והפך לכלי חשוב ביותר לארכיאולוגיה
 - לכל תקופה, לכל דור, לכל תרבות היה את סגנון החרסים שלה, מה שהופך את החרסים לכלי המרכזי של תיארוך בארכיאולוגיה עד היום
- כלקוליתית – נחושת האבן (כלקוס = נחושת, ליתוס = אבן)
 - 4,500 לפנה"ס עד 3,200 לפנה"ס
 - תקופת מעבר בין שימוש בכלי אבן לשימוש בכלי מתכת, מסוג נחושת בעיקר
 - תחילת עיבוד המתכות

תקופות הברונזה

- קבוצה של תקופות שמזהות עם שימוש בברונזה
 - הברונזה היא סגסוגת של נחושת ובדיל
 - נקראת גם התקופה הכנענית, התקופה בה שלטה בארץ התרבות הכנענית שהתקיימה במזרח אגן הים התיכון
 - זו גם התקופה שבה מתחיל השימוש בכתב
 - תחילת התרבות העירונית, למשל תל ערד (הברונזה המוקדמת), יריחו
 - מתחילה התמקצעות: חקלאים, בנאים, סופרים, כוהנים וכו'... לא כולם צריכים לגדל לעצמם את המזון
 - תהליך העיור משנה גם את המבנה החברתי, ונוצרת הירארכיה שלטונית של הנהגה
 - בארץ ישראל משוייכים התילים הגדולים לתקופה הזו: תל מגידו, חצור, לכיש, גזר...
 - בתרבות הישראלית זוהי תקופת האבות
 - בתקופה זו ארץ ישראל בשליטת מצרים, והיא יושבת בנקודת המעבר בין האימפריות הגדולות של המזרח, והיא מושפעת מהמפגש בין האימפריות הגדולות האלה (מצרים, בבל, חיתים, אשור...)
- ברונזה קדומה (EB)
 - 3,600 – 2,200 לפנה"ס
 - עליית הערים, שימוש בכתב
- ברונזה ביניימית
 - 2,200 – 2,000 לפנה"ס
 - תקופת מעבר, ירידה בערים ומעבר לכפרים
- הברונזה התיכונה (MB)
 - 2,000 – 1,550 לפנה"ס
 - תקופת השיא של התילים, ערי המדינה גדולות, חזקות, ששולטות על מרחב כפרי מסביבן
 - תקופה מאופיינת במלחמות בין ערי המדינה
- הברונזה המאוחרת (LB)
 - 1,550 – 1,200 לפנה"ס
 - המאפיין העיקרי הוא שלטון מצרי ישיר, בניגוד לשלטון מצרי מרוחק בתקופות שלפני
 - ארמונות מצריים ביפו, בבית שאן ובעוד מקומות

○ תקופת שגשוג, התגברות המסחר, פחות ערים בצורות כי לא צריך

תקופות הברזל

- האנושות מגלה את הברזל, והשימוש בברזל מצטרף לשימוש בברונזה
- זוהי התקופה הישראלית, או תקופת בית ראשון

תקופת הברזל א'

- 1,200 לפנה"ס – 1,000 לפנה"ס
- התנחלות שבטי ישראל שהגיעו ממזרח
- כניסת גויי הים, הפלישתים, מגיעים מיוון, בעלת תרבות חומרית אחרת, תרבות שהשכיחה להשתמש בברזל וכך מנצחים את ישראל
- תקופת השופטים
- בהכללה: שבטי ישראל מתיישבים בשדרות ההר, בעוד שגויי הים מתיישבים לאורך החוף ובעמקים

תקופת הברזל ב'

- 1,000 לפנה"ס – 586 לפנה"ס
- תקופת המלוכה, ראשית הממלכה המאוחדת (שאול, אשבעל, דויד, שלמה)
- פיצול המלוכה לממלכת יהודה, שבירתה היא ירושלים שהולכת וגדלה, וממלכת ישראל
- 722 לפנה"ס – חורבן ממלכת ישראל ע"י אשור
- 586 לפנה"ס – חורבן ממלכת יהודה ע"י בבל

תקופת הבית השני

- התקופה הפרסית – 538 לפנה"ס – 333 לפנה"ס
 - שיבת ציון – התחלת חזרת העם היהודי לארץ לאחר הצהרת כורש, עזרא ונחמיה
 - בניית בית המקדש השני
- התקופה ההלניסטית (יוונית): 333 לפנה"ס – 167 לפנה"ס
 - אלכסנדר מוקדון
 - בית תלמי (מצרים) ובית סלווקוס (סוריה) – מלחמות ביניהם
- התקופה החשמונאית: 167 לפנה"ס – 67 לפנה"ס
 - מרד החשמונאים, ממלכה עצמאית שלא כפופה לממלכות היווניות מסביבן
 - החשמונאים חונכים את בית המקדש לאחר שחולל בידי צבא אנטייוכוס (חנוכה)
- התקופה הרומית: 63 לפנה"ס – 70 לסה"נ
 - כיבוש רומא את ארץ ישראל (פומפיוס)
 - הורדוס ושושלתו ממונים ע"י הרומים ומטעמם
 - הורדוס הבנאי הגדול של הארץ, כמעט בכל מקום ישנם שרידים מתקופתו, ובהם בית המקדש וקיסריה
 - לאחר הורדוס מתחילה תקופת הנציבים מטעם רומא
 - ישוע וראשית הנצרות
 - המרד הגדול וחורבן בית המקדש (70 לסה"נ), סיום השלטון היהודי העצמאי

התקופה הרומית (67 לפנה"ס – 324 לסה"נ)

- מרד בר כוכבא – 132 לסה"נ
- הקיסר הדריאנוס מחריב את רוב היישוב היהודי, חורש את ירושלים ומקים את אליה קפיטולינה – עיר אלילית על חורבותיה של ירושלים
- פרובינציה יהודה משנה את שמה לפרובינציה פלשתינה
- הקיסרים אחרי הדריאנוס הופכים את ארץ ישראל לרומית ע"י יבוא של התרבות – תיאטרות, בתי מרחצאות, אקוודוקטים...
- תקופת המשנה, העם היהודי מנסה להתאושש מהחורבן ולהמציא את היהדות שלאחר בית המקדש
- מתחיל ביבנה עם רבן יוחנן בן זכאי, וימשיך עם הסנהדרין ומנהיגים יהודים שכתבו את המשנה והתלמוד, ועד לרבי יהודה הנשיא שחתם את המשנה

התקופה הביזנטית (324 – 638)

- המשכיות תרבותית ופוליטית מהתקופה הרומית, השינוי העיקרי הוא דתי, כאשר הדת הנוצרית מתקבלת ע"י האימפריה הרומית, ואף הופכת לדת הרשמית
- שלטון הנצרות – הקיסר קונסטנטינוס ואמא שלו, שפותחת את תרבות הצליינות לארץ הקודש, תחילתה של הגיאוגרפיה הקדושה
- הנצרות משנה את הערכים, לא עוד קרבות גלדיאטורים למשל, ויותר דאגה לזולת
- ירושלים הופכת למוקד כלכלי, כנסיות רבות מוקמות ברחבי העיר, כנסיית הקבר
- היהודים חיים כמיעוט מופלה ומוגבל בארץ ישראל
- תקופת התלמוד

התקופה הערבית המוקדמת (638 – 1099)

- עליית האסלאם והתפשטותו במרחב הערבי בימי מוחמד, ובמרחב הים התיכון והמזרח בימי הח'ליפים שבאו אחרי מוחמד
- ב-638 כובש עומר אבן אלחטא את ארץ ישראל ואת ירושלים
- בית אומייה (661 – 750)
 - מרכז בית אומייה בדמשק
 - בניית כיפת הסלע ומסגד אלאקצא – לזכר המסע הלילי של מוחמד
 - ביסוס קדושתה של ירושלים
- בית עבאס (750 – 970) - מרכז בית עבאס במצרים
- הפאטימים (970 – 1071) - שושלת שיעית ממצרים
- הסלג'וקים (1071 – 1098) - שושלת מוסלמית לא ערבית, ממוצא טורקמנית
- ב-1098 הפאטימים חוזרים לשנה עד להגעת הצלבנים

התקופה הצלבנית (1099 – 1291)

- אירופאים נוצרים, נענים לקריאתו של האפיפיור לשחרר את המקומות הקדושים מידי הכופרים המוסלמים
- מסע הצלב הראשון שמכיל אצילים, אבירים ואנשים פשוטים מאנגליה צרפת וגרמניה – עוברים באירופה ושוחטים יהודים ולא יהודים בדרך, וב-1099 מגיעים לארץ ישראל
- הנקודה הראשונה שבה הם רואים את ירושלים, נביא סמואל, הם חוגגים, וקוראים למקום "הר השמחה"
- הצלבנים מגרשים את היהודים מירושלים
- מקימים את ממלכת ירושלים, אחת מארבע ממלכות שהם הקימו לאורך הים התיכון, ממלכה אירופאית, בעלת ביצורים אירופאים ותרבות אירופאית
- קרב קרני חיטין – 1187 – קרב מכריע בין צבאו של צלאח אלאדין ובין הממלכה הצלבנית
- ממלכת ירושלים השנייה, שמגיעה בעקבות מסע הצלב השלישי בראשות מלך אנגליה, שולטת על רוצעת חוף צרה שבירתה עכו, וללא ירושלים
- שאר הארץ בשליטת השושלת האיובית, צאצאיו של צלאח אלאדין אלאיובי

התקופות המוסלמיות המאוחרות

- התקופה האיובית (1187 – 1260)
 - המרכז של האיובים קהיר ודמשק, מתקיימת במקביל לממלכה הצלבנית
- התקופה הממלוכית (1260 – 1516)
 - ממלוך = עבד צבאי, נאמנים לסולטן בצורה מוחלטת
 - ב-1250 משתלטים הממלוכים על הסולטן האיובי האחרון ומשתלטים על מצרים
 - קרב עין ג'אלות (מעין חרוד) (1260) – ניצחון על המונגולים וכיבוש א"י
 - ביברס הופך לסולטן, ולוקח כמשימה לחסל את שאריות הממלכה הצלבנית, וכובש את ערי החוף – 1291
 - הממלוכים בונים בירושלים, בסגנון בניה ייחודי

התקופה העות'מנית (1516 – 1917)

- מוסלמים לא ערבים ממוצא טורקמני, הראשונים שכובשים את קונסטנטינופול, ומביאים לסופה של האימפריה הביזנטית
- משתלטים על טורקיה של ימינו ועל הבלקן
- 1516 – סאלים ה-1 כובש את א"י
- סולימאן המפואר בונה את חומות ירושלים
- עליית תקיפים מקומיים – שליטים מקומיים בחסות העות'מאנים

העת החדשה (1799 ואילך)

- 1799 – מסע נפוליאון למצרים
- 1831 – 1840 – שלטון מצרי, מוחמד עלי, מתחילים לאיים על הסולטן העות'מאני
 - משנים את הארץ – שינוי שיטת רישום קרקעות (טאבו), גיוס לצבא, טכנולוגיות בחקלאות
 - לבסוף הסולטן מבקש עזרה מהבריטים, שמסלקים את מוחמד עלי בחזרה למצרים ובחסות אירופית

ראשית המודרניזציה

- פעילות מעצמות אירופה בעקבות מלחמת כרים, האימפריה העות'מאנית נזקקים לעזרה של מעצמות אירופה, והם משלמים בזכויות בארץ הקודש – הקפיטולציות
 - רוסיה מקבלת את מגרש הרוסים, להקים אכסניה וכנסיה
 - גרמנים טמפלרים מקבלים להתיישב בחיפה במושבה הגרמנית
 - הבריטים מקימים כנסיה ליד שער יפו, הצרפתים, האמריקאים... כל המעצמות המערביות מתחילות להיות מעורבות בארץ ישראל ובירושלים
- העלייה הראשונה והעלייה השנייה – עדיין תחת השלטון העות'מאני
- מלחמת העולם הראשונה (1917), הבריטים כובשים את ארץ ישראל (1918)

המנדט הבריטי (1917 – 1948)

- 1916 - הסכם סייקס – פיקו שמחלק את האזור העות'מאני ביניהם
- נובמבר 1917 – הצהרת בלפור
- דצמבר 1917 - כיבוש ארץ ישראל ע"י הצבא הבריטי בראשות הגנרל אלנבי
- הבריטים מקבלים מנדט מטעם חבר הלאומים להכין את הארץ לעצמאות
- העלייה השלישית, הרביעית והחמישית – הקמת הקבוצה (דגניה), הקיבוץ (עין חרוד), המושב (נהלל)
- המרד הערבי הגדול (1936 – 1939) – מרד ערבי נגד הבריטים, בשל העדפתם של הבריטים את היהודים
- 29 בנובמבר 1947 – החלטת החלוקה באו"ם, בריטניה מחזירה את המנדט לחבר הלאומים
- למחרת ההכרזה באו"ם פורצת מלחמת העצמאות

מדינת ישראל (1948 – היום)

- מלחמת העצמאות

- עד הקמת המדינה המלחמה היא מלחמת אזרחים, בין אזרחי המנדט היהודים לערבים
- מה' באייר תש"ח (14 במאי 1948) – הכרזת העצמאות, צבאות ערב נכנסים למלחמה והיא הופכת ממלחמת אזרחים למלחמה בין מדינות
- מלחמת העצמאות מסתיימת סופית במרץ 1949

● מלחמות ישראל

- 1956 – מלחמת קדש
- 1967 – מלחמת ששת הימים
- 1970 – מלחמת ההתשה
- 1973 – מלחמת יום הכיפורים
- 1982 – מלחמת שלום הגליל
- 2006 – מלחמת לבנון השנייה

● הסכמי השלום

- 1977 – הסכם השלום עם מצרים
- 1993 – תהליך אוסלו
- 1994 – הסכם השלום עם ירדן
- 2021 – הסכמי אברהם בין ישראל לבין העולם הערבי